

A. Komentarz tezewy

Kodeks rodzinny i opiekuńczy

z dnia 25 lutego 1964 r.
(t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 2082 ze zm.)

(wyciąg)

Dział IV. Ustanie małżeństwa

Art. 56. [Przesłanki rozwodu]

§ 1. Jeżeli między małżonkami nastąpił zupełny i trwały rozkład pożycia, każdy z małżonków może żądać, ażeby sąd rozwiązał małżeństwo przez rozwód.

§ 2. Jednakże mimo zupełnego i trwałego rozkładu pożycia rozwód nie jest dopuszczalny, jeżeli wskutek niego miałoby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków albo jeżeli z innych względów orzeczenie rozwodu byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

§ 3. Rozwód nie jest również dopuszczalny, jeżeli żąda go małżonek wyłącznie winny rozkładowi pożycia, chyba że drugi małżonek wyrazi zgodę na rozwód albo że odmowa jego zgody na rozwód jest w danych okolicznościach sprzeczna z zasadami współżycia społecznego.

1. Zupełny rozkład pożycia oznacza zerwanie wszelkich więzi duchowych, fizycznych i materialnych, łączących małżonków.

2. Ustanie wspólnoty fizycznej lub materialnej może w konkretnym przypadku nie stanowić objawu rozkładu, jeżeli wynika to z okoliczności niezależnych od małżonków lub z ich zgodnej woli, uzasadnionej okolicznościami życiowymi.

3. Do uznania, że między małżonkami brak jest wspólnoty duchowej nie jest konieczne stwierdzenie określające wrogi lub choćby niechętny stosunek.

4. Jeżeli przy braku więzi duchowej i fizycznej pozostały pewne elementy więzi materialnej, rozkład pożycia może być mimo to uznany za zupełny, jeśli utrzymanie owych elementów zostało wywołane szczególnymi okolicznościami, np. gdy sytuacja finansowa nie pozwala na oddzielne zamieszkiwanie.

5. Nawet sporadyczne tylko stosunki fizyczne między małżonkami z reguły wskazują, że rozkład pożycia nie jest jeszcze zupełny.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 1, 3.1.*

1. O trwałości rozkładu pożycia małżeńskiego można mówić wówczas, kiedy na podstawie okoliczności sprawy zasadny jest wniosek, że pomiędzy małżonkami nie jest możliwy powrót do wspólnoty małżeńskiej we wszystkich jej płaszczyznach – duchowej, fizycznej, materialnej.

2. Z reguły ocena, że rozkład ma cechę trwałości, jest możliwa po upływie dłuższego czasu od rozejścia się małżonków. Upływ dłuższego czasu nie stanowi jednak zawsze koniecznej przesłanki trwałości rozkładu pożycia małżeńskiego.

3. Długotrwałość rozłąki nie zależy wyłącznie od faktu, czy i od jak dawna małżonkowie nie mieszkają w jednym mieszkaniu, ale przede wszystkim od tego, czy i od jak dawna małżonkowie faktycznie nie współżyją ze sobą.

4. Nie są wyłączone wypadki, w których uzasadniony jest wniosek, że rozkład stał się trwały wkrótce po jego nastąpieniu. Sytuacja taka może mieć miejsce np. wówczas, gdy małżonkowie w ogóle nie podjęli współżycia po zawarciu małżeństwa albo zaistniały okoliczności o takiej wadze i znaczeniu dla pożycia i tak dalece naruszające harmonijność związku, że niepodobny jest powrót małżonków do wspólnoty.

5. Sama gotowość małżonka powrotu do pożycia małżeńskiego wyrażona w toku procesu o rozwód nie unicestwia rozkładu pożycia, niezależnie od tego, czy okazuje ją małżonek winny, czy niewinny.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 1, 3.2.*

Jeżeli w procesie rozwodowym postępowanie dowodowe dostarczyło materiału wystarczającego do ustalenia przyczyn rozkładu pożycia małżeńskiego oraz do ustalenia, że rozkład ten jest zupełny i trwały (art. 56 i n. KRO), sąd nie ma obowiązku przeprowadzania z urzędu innych jeszcze dowodów.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 1, 4.*

1. Dobro dziecka nie sprzeciwia się rozwodowi na tej podstawie, że w razie oddalenia powództwa o rozwód istnieć będzie możliwość pożądanego z punktu widzenia dobra dziecka przywrócenia pożycia małżonków, którą to możliwość wyłączyłby rozwód.

2. Treść pojęcia „dobro dziecka”, ustalona według wskazań obowiązującego prawa polskiego, odpowiada w ogólnych zarysach pojęciu nadrzędnego interesu dziecka, rekonstruowanego na podstawie przepisów Konwencji o prawach dziecka.

3. Dziecko dla pełnego i harmonijnego rozwoju powinno wychowywać się w środowisku rodzinnym, w „atmosferze szczęścia,

miłości i zrozumienia” oraz powinno być w pełni przygotowane do życia w społeczeństwie „jako indywidualnie ukształtowana jednostka, wychowywana w duchu pokoju, godności, tolerancji, wolności, równości i solidarności”.

4. Oceniając, czy dobro małoletnich dzieci nie sprzeciwia się rozwodowi małżonków, analizie podlega kwestia, czy rozwód nie spowoduje osłabienia więzi z dziećmi tego z małżonków, przy którym dzieci nie pozostaną, oraz czy nie wpłynie to ujemnie na wykonywanie przez niego obowiązków rodzicielskich.

5. Za wnioskiem, że dobro dzieci ucierpi wskutek rozwodu, może przemawiać nieustępliwe stanowisko małżonków co do sposobu wykonywania w przyszłości władzy rodzicielskiej, a zwłaszcza domaganie się przez każdego z rodziców, aby dzieci powierzono mu, z wyłączeniem wszelkiej ingerencji drugiego małżonka.

6. Urodzenie się kolejnego dziecka, mimo że pociąga za sobą zwiększenie się obowiązków alimentacyjnych rodziców lub jednego z nich, nie jest nigdy sprzeczne z dobrem jego starszego rodzeństwa (rodzonego lub przyrodniego), bez względu na to, czy dziecko to urodziło się z tego samego czy następnego związku małżeńskiego, czy też poza małżeństwem.

7. Wytworzona w rodzinie przez stałe awantury rodziców atmosfera, która niszczyłaby spokój małoletnich dzieci, demoralizowałaby je i zagrażała ich wychowaniu, uzasadnia uznanie, że w takiej sytuacji dobro dzieci nie mogłoby uciec wskutek orzeczenia rozwodu ich rodziców.

8. Aspekt ekonomiczny, będący następstwem orzeczenia rozwodu, nie może wyłącznie przesądzać o tym, że dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków sprzeciwia się orzeczeniu rozwodu.

9. W każdym procesie o rozwód małżonków mających wspólne małoletnie dzieci sądy zobowiązane są wnikliwie badać wpływ skutków rozwodu na dobro tychże dzieci i wyjaśniać swoją ocenę takiego hipotetycznego wpływu za pomocą odpowiednich dowodów.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 1, 5.1.*

1. Orzeczenie rozwodu jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, gdy z zasadami tymi nie dałoby się pogodzić rażącej krzywdy, jakiej doznałby małżonek sprzeciwiający się orzeczeniu rozwodu, albo gdy przeciw rozwodowi przemawiają poważne względy natury społeczno-wychowawczej, powstałe na tle złego traktowania i złośliwego stosunku współmałżonka lub dzieci albo innych przejawów lekceważenia instytucji małżeństwa i rodziny lub obowiązków rodzinnych.

2. Sprzeczność rozwodu z zasadami współżycia społecznego z reguły nie zachodzi, gdy małżonek sprzeciwiający się rozwodowi

ponosi wyłączną winę rozkładu pożycia albo gdy przy wspólnej winie brak podstaw do przyjęcia, że wina małżonka, który żąda rozwodu, jest znacznie cięższa.

3. Za sprzecznością rozwodu z zasadami współżycia społecznego może przemawiać ujemny stosunek do dzieci i to nawet wtedy, gdy brak podstaw do zastosowania szczególnej przesłanki negatywnej, w myśl której rozwód jest niedopuszczalny, jeżeli wskutek niego miałyby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków. Zasady współżycia społecznego nie ograniczają bowiem obowiązków rodziców tylko do okresu małoletniości ich dzieci.

4. Niezgodne z zasadami moralności byłoby uznanie, że nieuleczalna choroba małżonki po 30 latach pożycia małżeńskiego stanowi ważny powód rozkładu pożycia małżeńskiego w sytuacji, kiedy stan małżonki wymaga przyczynienia się ze strony współmałżonka do ulżenia w miarę możliwości jej losowi i okazania jej pomocy – nie tylko materialnej, ale także moralnej, tak aby małżonek był dla niej podporą psychiczną w cierpieniach.

5. Orzeczenie rozwodu nie jest dopuszczalne, jeśli strony zgodnie zdecydowały się na spędzenie płodu i na skutek wykonania tej decyzji nastąpiło uszkodzenie wnętrza pozwanej, która pozostała kaleką potrzebującą stałej opieki lekarskiej, zdolną jedynie częściowo do pracy.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 1, 5.2.*

1. Odmowa zgody na rozwód jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego wówczas, gdy jej motywem są pobudki zasługujące na dezaprobatę, jak sztykana, zemsta, nienawiść.

2. Ocena tego, czy sprzeciwienie się orzeczeniu rozwodu nie stanowi nadużycia prawa do udzielenia zgody na rozwód powinna mieć za podstawę, poza przyczynami rozkładu pożycia, także okoliczności odnoszące się do sytuacji i warunków życiowych, powstałych w wyniku rozkładu pożycia, zarówno małżonka niewinnego, jak i wnoszącego o rozwiązanie małżeństwa, który rozkładowi zawinił.

3. Zgoda na rozwód nie jest równoznaczna z uznaniem powództwa o rozwód. Powinna być wyrażona przed sądem orzekającym. Może być wyrażona dopiero w postępowaniu apelacyjnym.

4. Odmowa zgody na rozwód małżonka niewinnego jest jego prawem, a zatem domniemywa się, że korzystając z niego czyni to w sposób zgodny z zasadami współżycia społecznego.

5. Pominięcie odmowy zgody na rozwód z powodu sprzeczności z zasadami współżycia społecznego może nastąpić wówczas, gdy w danych okolicznościach nie ma podstaw do przyjęcia, że orzeczenie rozwodu może wywołać niepożądane skutki społeczne.

6. W sytuacji istnienia nieformalnego związku małżonka winnego odmowa zgody na rozwód małżonka niewinnego z reguły u podłoża ma cel, jakim jest dążenie do uniemożliwienia zalegalizowania nieformalnego związku współmałżonka. Cel ten nie jest sam w sobie sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, jeśli wynika z pragnienia utrzymania związku małżeńskiego.

7. Jedynie szczególnie i skonkretyzowane okoliczności uzasadniające celowość zalegalizowania nieformalnego związku mogą uzasadniać ocenę, że brak zgody małżonka niewinnego na rozwód jest sprzeczny z zasadami współżycia społecznego.

8. Jedynie wykazanie, że odmowa wyrażenia zgody na rozwód jest spowodowana względami naruszającymi reguły etycznego i uczciwego postępowania może uzasadniać pominięcie braku jej zgody i rozwiązanie „martwego” związku.

9. Rozwód bez zgody współmałżonka jest wyłączony w tych przypadkach, kiedy jego orzeczenie oznaczałoby aprobatę jednostronnego rozmyślnego zerwania związku małżeńskiego przez powoda.

10. Sama długotrwałość rozłączenia małżonków nie może być uznana za taką okoliczność, która w świetle art. 56 § 3 KRO uzasadniałaby uznanie odmowy zgody na rozwód małżonka niewinnego za sprzeczną z zasadami współżycia społecznego.

11. Jeżeli przyczyną odmowy jest poczucie zagrożenia w dotychczasowej sferze bytowej, to nie może to być przyczyną uznania rozwodu za niedopuszczalny, gdyby się okazało, że rozwód nie pociąga za sobą utraty dotychczasowych uprawnień (np. wynikających z faktu pozostawania w związku małżeńskim) ani nie wpływa na możliwość zaspokojenia określonych potrzeb bytowych małżonka niewinnego.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 1, 5.3.*

1. Obowiązek badania przez sądy obu instancji przyczyn rozkładu pożycia, stanowiących element ustalenia winy, wynika z art. 441 KPC. Jedynie wyjątkowo, na podstawie art. 442 KPC, jeżeli pozwany uznaje żądanie pozwu, a małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci, sąd może ograniczyć postępowanie do przesłuchania stron.

2. Podstawą powództwa o rozwód jest zupełny i trwały rozkład pożycia małżeńskiego. Przyczyny tego rozkładu nie stanowią samodzielnej podstawy powództwa. Wskazanie przez powoda nowych przyczyn uzasadniających żądanie rozwodu nie stanowi zmiany powództwa w rozumieniu art. 193 KPC¹.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 2, 1.*

---

¹ Co do przyczyn rozkładu pożycia na tle konkretnych spraw – zob.: *Część I, B, Rozdz. 2, 2–13.*

Art. 57. [Wina w rozwodzie]

§ 1. Orzekając rozwód sąd orzeka także, czy i który z małżonków ponosi winę rozkładu pożycia.

§ 2. Jednakże na zgodne żądanie małżonków sąd zaniecha orzekania o winie. W tym przypadku następują skutki takie, jak gdyby żaden z małżonków nie ponosił winy.

1. Pojęcie winy w prawie cywilnym w ogólności, w tym także winy przy rozwodzie, obejmuje element obiektywny i subiektywny. Element obiektywny zachodzi wtedy, gdy zachowanie małżonka narusza jego obowiązki ustawowe lub wypływające z zasad współżycia społecznego. W ocenie zachowań mówimy tu o bezprawności zachowań małżonka. Element subiektywny polega na naganności zachowań, inaczej mówiąc – na zarzucalności czynów czy zaniechań. W ocenie sięgamy po określenia: zachowanie naganne, niegodziwe, niemoralne, złe.

2. Artykuł 57 § 1 KRO nie wprowadza rozróżnienia stopnia winy małżonków. Podstawą przyjęcia winy małżonka jest ustalenie, że jego zachowanie przyczyniło się do powstania lub pogłębienia rozkładu, obojętne natomiast ze stanowiska oceny winy jest to, w jakim stopniu każde z małżonków przyczyniło się do tego. Małżonek, który zawinił powstanie jednej z wielu przyczyn rozkładu, musi być uznany za współwinnego, chociażby drugie z małżonków dopuściło się wielu i to cięższych przewinień.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 1.*

1. W art. 57 KRO chodzi o wykazanie winy za spowodowanie i utrwalenie rozkładu pożycia małżeńskiego, a więc o ustalenie zachowań, które doprowadziły do powstania i utrwalenia rozkładu, a co za tym idzie, miały miejsce przed powstaniem i utrwaleniem rozkładu, a nie po tym fakcie.

2. Z punktu widzenia art. 57 § 1 KRO nie są istotne zachowania małżonków, jakie miały miejsce już po powstaniu i utrwaleniu rozkładu pożycia. Te zachowania nie wpływają na rozkład, skoro jest on już zupełny i trwały, a zatem nie można przyjąć istnienia związku przyczynowego (art. 361 § 1 KC) pomiędzy nimi a rozkładem pożycia małżeńskiego.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 2.*

Jeśli niewłaściwe zachowanie małżonków miało miejsce już po powstaniu i utrwaleniu rozkładu pożycia i nie może być uznane za jego przyczynę, oceniać je trzeba z punktu widzenia przesłanki zasad współżycia społecznego, jaką przewiduje art. 56 § 2 i 3 KRO dla oceny zgodności orzeczenia rozwodu z tymi zasadami oraz oceny zgodności z nimi odmowy zgody na rozwód małżonka, któremu nie można przypisać winy.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 3.*

1. Uchybienia jednego małżonka obowiązkom małżeńskim, jako dające się usprawiedliwić winą drugiego z małżonków, nie dają podstawy do uznania ich za ważny powód rozkładu pożycia.

2. Reakcja jednego z małżonków na niezgodne z obowiązkami małżeńskimi postępowanie drugiego małżonka nie może przekraczać pewnych dopuszczalnych granic przyzwoitości. Jeżeli małżonek granice te przekracza (gorszące awantury, obelgi), zachowanie się jego może być uznane, stosownie do okoliczności, za postępowanie zawinione.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 4.*

1. Zarówno wyraźne, jak i dorozumiane wybaczenie krzywdy wyrządzonej przez jednego z małżonków drugiemu należy w zasadzie traktować jako uwarunkowane odpowiednim zachowaniem się małżonka na przyszłość. W przypadku ponownego uchybienia tego samego lub innego rodzaju małżonek żądający rozwodu może powoływać się również i na krzywdy już wybaczone.

2. W przebaczeniu małżonka mieści się oświadczenie o „puszczeniu w niepamięć” przewinień drugiego z małżonków. Następuje ono jednak nie przez sam fakt przebaczenia i pojednania się małżonków, lecz przez to, że z czasem związek przyczynowy między przebaczonymi uchybieniami a wzajemną postawą małżonków i stanem ich pożycia przestał istnieć.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 5.*

Zgłoszenie przez obie strony wniosku o nieorzekanie o winie uzasadnia pominięcie kwestii winy w sentencji, nie zwalnia jednak sądu od rozważenia jej w motywach wyroku. Bez wyjaśnienia okoliczności związanych z zawinieniem przez małżonków rozkładu pożycia małżeńskiego nie jest możliwa ocena, czy rozwód jest dopuszczalny.

Wystąpienie z wnioskiem o orzeczenie rozwodu z winy pozwanego w miejsce pierwotnego żądania rozwiązania małżeństwa bez orzekania o winie stron stanowi zmianę powództwa w rozumieniu art. 193 KPC.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 6.1.*

Orzeczenie rozwodu z winy tylko jednego małżonka oznacza *de facto* jego winę „wyłącznie”.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 6.2.*

1. Małżonek, który może wystąpić z żądaniem zaniechania orzekania o winie zarówno przed sądem I, jak i II instancji, może też cofnąć to żądanie, tak jak zgodę na orzeczenie rozwodu, aż do chwili zamknięcia rozprawy w II instancji.

2. Cofnięcie żądania zaniechania orzekania o winie przed sądem II instancji nie musi w każdym przypadku prowadzić do konieczności przekazania sprawy sądowi I instancji do ponownego rozpoznania. Potrzeba taka może powstać jedynie wówczas, gdy konieczne stanie się przeprowadzenie postępowania dowodowego co do winy rozkładu pożycia w całości.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 6.3.*

W razie pominięcia orzeczenia o winie wyrok podlega zaskarżeniu apelacją i nie podlega uzupełnieniu w trybie art. 351 § 1 KPC.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 6.4.*

1. Zaskarżenie apelacją wyroku rozwodowego w części dotyczącej rozstrzygnięcia o winie oznacza zaskarżenie całego orzeczenia o rozwodzie.

2. W razie zaskarżenia przez jedną tylko stronę wyroku rozwodowego w zakresie dotyczącym winy za rozkład pożycia sąd apelacyjny niezwiązany zakazem *reformationis in peius* jest uprawniony do orzeczenia z urzędu także na niekorzyść strony skarżącej.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 3, 6.5.*

Art. 58. [Wyrok rozwodowy]

§ 1. W wyroku orzekającym rozwód sąd rozstrzyga o władzy rodzicielskiej nad wspólnym małoletnim dzieckiem obojga małżonków i o kontaktach rodziców z dzieckiem oraz orzeka, w jakiej wysokości każdy z małżonków jest zobowiązany do ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka. Sąd uwzględnia pisemne porozumienie małżonków o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie, jeżeli jest ono zgodne z dobrem dziecka. Rodzeństwo powinno wychowywać się wspólnie, chyba że dobro dziecka wymaga innego rozstrzygnięcia.

§ 1a. W braku porozumienia, o którym mowa w § 1, sąd, uwzględniając prawo dziecka do wychowania przez oboje rodziców, rozstrzyga o sposobie wspólnego wykonywania władzy rodzicielskiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem po rozwodzie. Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia.

§ 1b. Na zgodny wniosek stron sąd nie orzeka o utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem.

§ 2. Jeżeli małżonkowie zajmują wspólne mieszkanie, sąd w wyroku rozwodowym orzeka także o sposobie korzystania z tego mieszkania przez czas wspólnego w nim zamieszkiwania rozwiedzionych małżonków. W wypadkach wyjątkowych, gdy jeden z małżonków swym rażąco nagannym postępowaniem uniemożliwia wspólne zamieszkiwanie, sąd może nakazać jego eksmisję na żądanie drugiego małżonka. Na zgodny wniosek stron sąd może w wyroku orzekającym rozwód orzec również o podziale wspólnego mieszkania albo o przyznaniu mieszkania jednemu z małżonków, jeżeli drugi małżonek wyraża zgodę na jego opuszczenie bez dostarczenia lokalu zamiennego i pomieszczenia zastępczego, o ile podział bądź jego przyznanie jednemu z małżonków są możliwe.

§ 3. Na wniosek jednego z małżonków sąd może w wyroku orzekającym rozwód dokonać podziału majątku wspólnego, jeżeli przeprowadzenie tego podziału nie spowoduje nadmiernej zwłoki w postępowaniu.

§ 4. Orzekając o wspólnym mieszkaniu małżonków sąd uwzględni przede wszystkim potrzeby dzieci i małżonka, któremu powierza wykonywanie władzy rodzicielskiej.

Zasada integralności wyroku sprowadza się do tego, że zakwestionowanie rozstrzygnięcia choćby jednej części wyroku dotyczy jego całości. Innymi słowy, częściowe zaskarżenie wyroku powoduje, że pozostałe niezaskarżone rozstrzygnięcia, ze względu na ścisłe powiązanie z zaskarżoną częścią wyroku, nie stają się prawomocne.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 2.*

W odniesieniu do rozstrzygnięć z art. 58 § 2 i 3 KRO zasada integralności wyroku rozwodowego nie obowiązuje. Orzeczenia te, jak też rozstrzygnięcia alimentacyjne pomiędzy małżonkami (art. 60 § 1 i 2 KRO), mają charakter majątkowy, sąd nie orzeka o nich z urzędu, mogą być dochodzone w odrębnym postępowaniu.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 2.1.*

Od apelacji wniesionej od wyroku w części rozstrzygającej nie tylko o roszczeniach objętych integralnością wyroku rozwodowego, ale dotyczących także roszczeń przewidzianych w art. 58 § 2 zd. 2 i 3, art. 58 § 3 i art. 60 § 1 i 2 KRO należy pobrać taką samą opłatę, a więc stałą w wysokości 600 zł.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 2.3.*

Rozdzielenie rodzeństwa może być podyktowane jedynie dobrem dziecka, więc nie może w żadnym przypadku tej wyjątkowej decyzji uzasadniać interes rodziców w „sprawiedliwym” – w ich mniemaniu – „podziałem owoców” byłego związku.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 3.1.*

1. Przesłanką powierzenia obojgu rodzicom władzy rodzicielskiej nad dzieckiem jest przedstawienie przez rodziców zgodnego pi-semnego porozumienia o sposobie wykonywania władzy rodziciel-skiej i utrzymywaniu kontaktów z dzieckiem (planu wychowawcze-go).

2. W sporządzeniu planu wychowawczego pomocne są rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne oraz instytucja mediacji.

3. Plan wychowawczy nie jest wiążący dla sądu, podlega ocenie, czy na jego podstawie zasadne jest oczekiwanie, że rodzice będą współdziałać w sprawach dziecka.

4. Plan wychowawczy powinien obejmować także wspólne usta-lenia rodziców co do miejsca pobytu dziecka. W żadnym wypadku nie jest integralną częścią wyroku.

5. Plan wychowawczy nie jest ugodą i nie wywołuje skutków ma-terialnoprawnych. Jest przesłanką rozstrzygnięcia sądu niezbędną do powierzenia obojgu rodzicom władzy rodzicielskiej.

6. Porozumienie, o którym mowa w art. 58 § 1a KRO, może mieć formę pisma procesowego albo zwykłego pisma (kwestionariusza).

7. Plan wychowawczy nie wpływa na obligatoryjny zakres kogni-cji sądu.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 3.2.*

1. Sposób wykonywania władzy rodzicielskiej, a więc i wybór ro-dzica, któremu należy powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej, jest uzależniony od jednego kryterium, jakim jest dobro dziecka.

2. W najprostszej postaci dobro dziecka można sprowadzić do zapewnienia mu warunków rozwoju osobowego (duchowego) i egzystencji materialnej.

3. Przy ocenie dobra dziecka nie można pomijać obiektyw-nych uwarunkowań, takich jak wiek dziecka, jego płeć, możli-wość osobistego wykonywania władzy rodzicielskiej, stałość miejsca pracy i zamieszkania, warunki mieszkaniowe, stan zdro-wia rodziców oraz ich wiek, cechy charakterologiczne rodziców, wzajemny stosunek rodziców do siebie, do dziecka oraz do krewnych rodzica.

4. Rodzice obowiązani są – niezależnie od swych osobistych sto-sunków – nie tylko nie utrudniać wzajemnych kontaktów dzieci z obojgiem rodziców, lecz przeciwnie, aktywnie współdziałać, aby dzieci pozostawały w stałych stosunkach z rodzicami i przez to żyły w atmosferze, która sprzyja pogłębieniu uczuć i przywiązaniu dzieci do każdego z rodziców.

5. W razie wygaśnięcia władzy rodzicielskiej tego z rodziców, któ-remu powierzono jej wykonanie, władza drugiego rodzica, ograni-

czona do pewnych uprawnień i obowiązków, z mocy prawa ulega przekształceniu w pełnię władzy rodzicielskiej.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 3.3.1.*

Jeśli dziecko przebywa u tego z rodziców, któremu ograniczono władzę rodzicielską, należy zobowiązać go do oddania dziecka rodzicowi uprawnionemu z jednoczesnym wyznaczeniem terminu do zastosowania się do zobowiązania. Po bezskutecznym upływie wyznaczonego terminu rodzic, któremu powierzono władzę rodzicielską, może, na podstawie art. 598⁶ KPC, złożyć wniosek do sądu o odebranie dziecka.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 3.3.2.*

1. Ograniczenie władzy rodzicielskiej rodzica do wyartykułowanych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka sprowadza się do tego, że sąd określa, co wolno rodzicowi w stosunku do dziecka. Wszystko, na co sąd nie wyraził zgody, jest zakazane. Zatem wynika z tego, że rodzic jest *de facto* pozbawiony władzy w tym nieokreślonym zakresie.

2. W zakresie, w jakim władza rodzicielska została ograniczona w postanowieniu, rodzicom przysługuje władza rodzicielska na równych zasadach.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 3.4.*

Rodzic, któremu powierzono wykonywanie władzy rodzicielskiej, sprawuje wyłącznie z mocy ustawy zarząd majątkiem dziecka.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 3.4.1.*

Skoro sąd orzekający rozwód jest władny pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej, to tym bardziej jest on uprawniony do ograniczenia władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 3.5.*

1. Kontakty z dzieckiem to nie tylko prawo, ale także obowiązek. Odnosi się to w równej mierze zarówno do rodziców, jak i do dziecka.

2. Pojęcie kontaktów z dzieckiem obejmuje nie tylko osobistą styczność – w tym poza miejscem zamieszkania dziecka – ale także kontakt telefoniczny oraz przez pocztę elektroniczną, co uzupełnia kontakty bezpośrednie, które mogą być zastąpione kontaktami pośrednimi jedynie w wyjątkowych, uzasadnionych przypadkach.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 4.1.*

1. Celem kontaktów nie może być formalistyczne podejście do przysługującego prawa, z pominięciem dobra dziecka, ale dążenie

do wychowywania dziecka w atmosferze miłości i poczucia bezpieczeństwa.

2. Jeśli spotkania dzieci z jednym z rodziców – szczególnie poza miejscem stałego pobytu, po dłuższej nieobecności rodzica w życiu dziecka – wywołują u nich silny stres, rodzą napięcia i niepokoje psychiczne, wówczas względ na jego dobro wymaga przyjęcia przejściowych ograniczeń w realizacji prawa do kontaktów z dzieckiem. Omawiane stany dziecka nie mogą być przeszkodą w realizacji kontaktów jako takich, ale muszą być one dostosowane do aktualnego stanu psychicznego dziecka.

3. Pobyt z dzieckiem w znowelizowanej postaci odpowiada do-tychczasowemu rozumieniu prawa do osobistej styczności, którego niezbędnym elementem była i jest nadal konieczność określenia miejsca, czasu i częstotliwości pobytu z dzieckiem.

4. Kontakty, które nie doszły do skutków ze względu na ważne powody (np. choroba, ważne wydarzenia), powinny zostać przy najbliższej okazji „odrobione”, co także powinno być uregulowane w orzeczeniu.

5. Z realizacją prawa do porozumiewania się na odległość może łączyć się zobowiązanie tego z rodziców, z którym dziecko na stałe przebywa, do przekazywania listów dziecku, udostępniania komputera, telefonu, a także podania właściwego adresu poczty elektronicznej oraz numeru telefonu. Można także określić częstotliwość, porę oraz czas tych kontaktów.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 4.2.*

Sąd rozstrzygając o kontaktach z dzieckiem powinien kierować się przede wszystkim dobrem dziecka, a nie interesem jednego czy obojga rodziców.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 4.3.2.*

Ustalając sposób utrzymywania kontaktów z dzieckiem, należy brać pod uwagę jego rozsądne życzenia.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 4.3.3.*

1. Kontakty rodziców z dzieckiem to dynamiczny, zmienny w czasie proces, którego celem powinny być kontakty w jak najszerszym zakresie. Każdorazowo muszą one odpowiadać aktualnym potrzebom, których wyznacznikiem jest dobro dziecka.

2. Ograniczenie kontaktów z dzieckiem polega na eliminacji niektórych form (elementów) kontaktu i – jeżeli jest to możliwe – tylko na określony czas.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 4.4.*

1. Zakaz utrzymywania kontaktów z dzieckiem ma charakter generalny. Obejmuje swym zakresem wszystkie elementy składające

się na kontakty z dzieckiem. Może być orzeczony na czas oznaczony lub nieoznaczony.

2. Przesłanka poważnego zagrożenia lub naruszenia dobra dziecka jest spełniona w szczególności, gdy osobista styczność rodzica z dzieckiem może zagrażać jego życiu, zdrowiu, prawidłowemu rozwojowi, bezpieczeństwu, a także prowadzić do jego demoralizacji, do kształtowania u niego postaw aspołecznych i postawy wrogości względem drugiego rodzica.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 4.5.*

Na podstawie art. 113⁴ KRO sąd może skierować rodziców w szczególności do rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych oraz do ośrodków adopcyjno-opiekuńczych.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 4.6.*

1. Do ustalenia zakresu, formy i wysokości obowiązku alimentacyjnego rodziców wobec dziecka zastosowanie znajdują przepisy ogólne, w szczególności art. 133 oraz 135 i 136 KRO.

2. Pojęcie kosztów utrzymania i wychowania małoletniego dziecka odpowiada pojęciu obowiązku alimentacyjnego, określonego w art. 128 KRO.

3. Obowiązek orzeczenia o kosztach utrzymania dziecka dotyczy, po pierwsze, dziecka małoletniego – po drugie – dziecka wspólnego rozwodzących się małżonków.

4. Sąd w wyroku rozwodowym ma obowiązek unormować kwestię alimentów w stosunku do każdego z dzieci z osobna.

5. Wymogom art. 58 § 1 KRO odpowiada orzeczenie zasądające od jednego z rodziców określoną kwotę miesięcznie, a zobowiązujące drugiego z rodziców do ponoszenia pozostałych kosztów utrzymania dziecka w naturze i do osobistych starań o jego wychowanie.

6. Niedopuszczalne jest nadanie rozstrzygnięciu o alimentach dla dziecka rygoru natychmiastowej wykonalności. Początkową datę płatności alimentów wyznacza chwila uprawomocnienia się wyroku orzekającego rozwód.

7. Okoliczność, że obowiązek alimentacji dzieci jednego z rodziców został uregulowany prawomocnym wyrokiem wydanym przed wszczęciem sprawy o rozwód nie zwalnia sądu orzekającego rozwiązanie małżeństwa od rozstrzygnięcia tej kwestii w wyroku rozwodowym.

8. Płacenie dobrowolnie renty alimentacyjnej przez rodzica na rzecz dziecka nie uzasadnia żądania oddalenia w tym względzie wniosku zgłoszonego przez drugiego rodzica dziecka w toku procesu rozwodowego.

9. Małżonek w sprawie o rozwód nie może żądać przyznania od drugiego małżonka środków utrzymania na rzecz dziecka pełnoletniego.

10. Brak jest podstaw prawnych do orzekania w procesie rozwodowym o świadczeniach alimentacyjnych od męża matki dziecka przypadających małoletniemu dziecku, jeżeli nie pochodzi ono od męża matki dziecka (pasierb).

11. Nie stanowi naruszenia przepisów brak orzeczenia o obowiązku alimentacyjnym rodziców względem dzieci, jeśli miejsce pobytu dzieci i ich matki (ojca) nie jest znane.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 5.*

1. Rozstrzygnięcie, o którym mowa w art. 58 § 2 zd. 1 KRO, dotyczy każdego mieszkania znajdującego się faktycznie we wspólnej dyspozycji małżonków, niezależnie od posiadanego tytułu prawnego.

2. Sąd orzeka o sposobie korzystania z mieszkania w przypadku ustalenia, że rozwodzący się małżonkowie zajmują, a więc mają w swojej faktycznej dyspozycji mieszkanie, będące bądź samodzielnym lokalem mieszkalnym, bądź też jego częścią odrębną przez nich zajmowaną.

3. Sąd może orzec o sposobie korzystania z mieszkania także w przypadku, gdy małżonek nie przebywa w nim tylko przejściowo, w szczególności gdy – nie rezygnując ze wspólnego mieszkania – zmuszony był je opuścić na skutek samowolnego, sprzecznego z prawem lub zasadami współżycia społecznego, postępowania drugiego małżonka.

4. Obowiązek orzeczenia o korzystaniu z mieszkania nie zachodzi, gdy nakazano eksmisję jednego z małżonków, orzeczono o podziale wspólnego mieszkania albo przyznano całe mieszkanie jednemu z małżonków, w przypadkach i na warunkach określonych w art. 58 § 2 zd. 2 i 3 KRO.

5. Od orzeczenia przewidzianego w art. 58 § 2 zd. 1 KRO sąd może wyjątkowo odstąpić, gdy oboje małżonkowie sprzeciwili się temu albo powierzchnia wspólnego mieszkania (np. jedna izba) czyni orzekanie o sposobie korzystania z niego bezprzedmiotowym lub małżonkowie faktycznie dokonali podziału lokalu mieszkalnego *quoad usum* i żadne z nich nie wniosło o zamieszczenie w wyroku rozwodowym orzeczenia w tym przedmiocie, gdy małżonkowie faktycznie nie zajmują wspólnie tego mieszkania, ponieważ jedno z nich z własnej woli – lub nawet wskutek przyczyn od niego niezależnych – przebywa gdzie indziej, np. wyjechało na dłuższy pobyt za granicę, odbywa długotrwałą karę pozbawienia wolności itp.

6. Jeżeli w świetle okoliczności faktycznych sprawy nie zachodzi potrzeba orzeczenia z urzędu w myśl dyspozycji art. 58 § 2 zd. 1 KRO, sąd w sentencji wyroku rozwodowego zamieszcza wzmiankę, że nie orzeka o sposobie korzystania przez rozwiedzionych małżonków ze wspólnego mieszkania.

7. W razie braku możliwości wyodrębnienia poszczególnych części mieszkania do korzystania przez każdego z małżonków sąd powinien rozważyć potrzebę zamieszczenia w sentencji wyroku rozwodowego odpowiednich nakazów lub zakazów (np. zakazu wprowadzania do wspólnego mieszkania osób trzecich), zapewniających ochronę małżonka zmuszonego do dalszego współmieszkania z rozwiedzionym małżonkiem przed możliwą z jego strony samowolą.

8. Nie wyłącza obowiązku orzeczenia o sposobie korzystania z mieszkania zajmowanego wspólnie przez rozwodzących się małżonków okoliczność, że – poza tymi małżonkami i pozostającymi pod ich pieczę dziećmi – mieszkają w tym mieszkaniu również osoby trzecie.

9. Wniosek o sposobie korzystania ze wspólnego mieszkania nie podlega odrębnej opłacie. Jest objęty opłatą od sprawy o rozwód. Od samoistnej apelacji w tym zakresie pobiera się opłatę stałą w kwocie 100 zł (art. 39 ust. 2 pkt 1 KSCU).

10. Rozstrzygnięcie prowadzące do korzystania przez oboje rozwiedzionych małżonków ze wspólnego mieszkania ma charakter prowizoryczny i w niczym nie zmienia praw rozwodzących się małżonków do tego składnika majątku wspólnego.

11. W razie zmiany okoliczności po uprawomocnieniu się wyroku rozwodowego sąd właściwy według miejsca położenia mieszkania może zmienić zawarte w tym wyroku rozstrzygnięcie o sposobie korzystania z mieszkania przez czas wspólnego w nim zamieszkiwania rozwiedzionych małżonków.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 6.2.*

1. Artykuł 58 § 2 KRO obejmuje swym zakresem wszystkie wypadki korzystania z lokalu przez małżonka, który rażąco naganym postępowaniem uniemożliwia wspólne w nim zamieszkiwanie i nie uzależnia orzeczenia eksmisji od tytułu prawnego do jego zajmowania.

2. Żaden z przepisów prawa cywilnego nie uzasadnia dopuszczalności orzeczenia eksmisji wyłącznie uprawnionego do mieszkania, np. jego właściciela, przez osobę, której do przedmiotu żądania nie przysługuje jakikolwiek tytuł prawny. Dotyczy to również sytuacji, kiedy małżonkowi przysługuje prawnorodzinny tytuł do mieszkania na podstawie art. 28¹ KRO. Eksmisja jest

orzekana na wypadek rozwodu, a więc z chwilą orzeczenia rozwodu wygasa prawnorodzinny tytuł do mieszkania.

3. Nie może być orzeczona, na żądanie jednego z małżonków, eksmisja tego małżonka, któremu przydzielono mieszkanie funkcyjne w związku z wykonywaniem przez niego funkcji uzasadniającej zajmowanie takiego mieszkania.

4. O rażącej naganności przesądza rodzaj naruszeń i charakter dóbr, w które godzi postępowanie pozwanego. Natomiast uniemożliwienie wspólnego zamieszkania, oprócz powyższych przesłanek, przesądza dodatkowo zła prognoza wyprowadzona z nieskuteczności dotychczas stosowanych środków perswazyjnych i represyjnych.

5. Rażąco naganne postępowanie ma miejsce zwłaszcza wtedy, gdy stałe nadużywanie przez małżonka alkoholu, wywoływanie awantur i dopuszczanie się aktów przemocy stanowi zagrożenie dla życia, zdrowia lub spokoju pozostałego małżonka i innych członków rodziny, zwłaszcza małoletnich dzieci.

6. Małżonek, którego prawo do korzystania z mieszkania wynika z art. 28¹ KRO, jest lokatorem w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 OchrLokU.

7. Szczególna podstawa z art. 58 § 2 zd. 2 KRO orzeczenia eksmisji ma zastosowanie tylko w procesie rozwodowym.

8. Orzekając eksmisję na podstawie art. 58 § 2 zd. 2 KRO, sąd nie określa okresu obowiązywania nakazu eksmisyjnego.

9. Wadliwa jest praktyka polegająca na zamieszczaniu w zawartym w wyroku rozwodowym orzeczeniu eksmisji wzmianki odnoszącej eksmisję do osób reprezentujących prawa eksmitowanego małżonka.

10. Rozstrzygnięcie w przedmiocie eksmisji nie jest konieczną częścią wyroku rozwodowego i może być przedmiotem odrębnego zaskarżenia, bez zaskarżania wyroku rozwodowego jako całości.

11. Eksmisja nie przesądza o sposobie podziału prawa do mieszkania.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 6.3.*

1. Do podziału wspólnego mieszkania niezbędne jest zgodne określenie przez małżonków sposobu podziału, tj. określenia części mieszkania, które w wyniku podziału przypadną każdemu z nich, stanowiąc przedmiot odrębnych praw.

2. Podział mieszkania w trybie art. 58 § 2 zd. 3 KRO jest więc wyłączony, jeżeli jest ono przedmiotem współwłasności małżonków i osób trzecich.

3. W wyniku podziału mieszkania następuje zmiana dotychczasowego stosunku prawnego polegająca na tym, że w miejsce tego stosunku prawnego zostają ukonstytuowane dwa odrębne stosunki prawne.

4. Jeżeli mieszkanie jest własnością małżonków, wówczas podział mieszkania na dwa odrębne przedmioty własności lokali musi być zgodny z postanowieniami ustawy z 24.6.1994 r. o własności lokali (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 1982 ze zm.).

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 6.4.2.*

1. Konieczną przesłanką orzeczenia o przyznaniu mieszkania jednemu z małżonków jest wyrażenie przez drugiego małżonka zgody na opuszczenie mieszkania bez dostarczenia lokalu zamiennego i pomieszczenia zastępczego.

2. Prawomocne orzeczenie w wyroku rozwodowym o przyznaniu wspólnego mieszkania jednemu z małżonków konstituuje nowy stan prawny, w następstwie którego małżonek ten staje się – w zależności od dotychczasowego statusu prawnego – wyłącznym podmiotem prawa własności mieszkania, spółdzielczego prawa do lokalu lub stosunku najmu.

3. W przypadku przyznania – na zgodny wniosek stron – wspólnego mieszkania jednemu z małżonków należy zamieścić zastrzeżenie, że drugiemu małżonkowi nie przysługuje prawo do lokalu zamiennego i pomieszczenia zastępczego.

4. Małżonek, któremu przyznano spółdzielcze prawo do lokalu, nie musi być członkiem spółdzielni mieszkaniowej. Dla zachowania przyznanego mu prawa powinien jednak złożyć deklarację członkowską.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 6.4.3.*

1. Jeżeli tylko co do części majątku wspólnego możliwe jest dokonanie jego podziału bez spowodowania nadmiernej zwłoki postępowania, wskazane jest przeprowadzenie częściowego podziału majątku wspólnego.

2. Decyzja o odmowie dokonania podziału zapada w formie postanowienia o pozostawieniu wniosku bez rozpoznania, na które nie służy zażalenie.

3. Zaskarżenie wyroku rozwodowego w części orzekającej o podziale majątku wspólnego skutkuje koniecznością uiszczenia opłaty na podstawie art. 38 KSCU. W przypadku zaskarżenia całego wyroku pobiera się jedną opłatę od apelacji od wyroku rozwodowego.

→ *Patrz: Część I, B, Rozdz. 4, 7.*